

TÓTH KRISZTINA

A Szécs nemzetség és rokoni kapcsolatai

A 13. században megjelenő nemzetségeink egy része az Árpád-kor végére már több ágra szakadt és jelentős birtokokkal rendelkezett, volt azonban néhány, amelynek mindössze egy-két tagját ismerjük, és az Anjou-dinasztia trónra lépésétől kezdve nem, vagy alig hallunk róluk. Ez utóbbiak közé tartozott a Szécs nemzetség, amelynek mindössze egy biztosan ismert tagja volt, Mikó fia Mikó, aki 1305-ben végrendekezett Esztergomban.¹ Pauler Gyula Árpád-korról szóló klaszikus monográfiája megjelenése óta a nemzetséghez szokták számítani a III. András uralkodása alatt jelentős szerepet játszó Komáromi Pált is.² Noha Pauler hibás adatokból nyerte ezt a következtetést, később Györffy György más források alapján ugyanerre az eredményre jutott.³ Mivel Erdélyi László és Wertner Mór műveiben a Szécs nemzetségről mindössze néhány adatot találunk,⁴ a Karácsony János által készített családfa pedig több hibát tartalmaz,⁵ nem tűnik haszontalannak a nemzetség történetének újragondolása, és a családfa mai ismereteink szerinti pontosítása.

A nemzetség neve valószínűleg nem helynévi eredetű, ugyanis birtokai szinte kizárólag Komárom és Esztergom megye területén voltak, ahol Szécs nevű településről nincs tudomásunk. Így feltehetően – több más nemzetségünkhöz hasonlóan – egy Szécs nevű személyről kapta nevét, aki két-három generációval korábban, a 12–13. század fordulója körül élhe-

tt.⁶ Mivel a nemzetség három ősi birtoka, Szőlős, Födemes és Hetény a 13. század előtt, és részben még a 13. században is királyi birtok volt,⁷ feltételezhetjük, hogy a nemzetség alapítója várjobbágy, vagy a várnép tagja volt, aki szabadságot és földet szerzett magának.⁸

A nemzetség neve először 1280-ban tűnik fel, amikor Mikó fia Mikó elcserélte a Komárom megyei födemesi és szőlősi birtokrészt Lodomér esztergomi érsekkel a szintén Komárom megyei Hetény földért.⁹ Hetényt a 12. század végén királyi vár- és szolgálónépek lakták. A komáromi és bányai vár földjén kívül a lovásznak nyolc eke, a hírnököknek hat eke, a királynéi népeknek három eke földje volt.¹⁰ Ezenkívül magánszemélyek és egyházi testületek is birtokoltak a faluban. Az esztergomi Szent István királyról nevezett ispotályos rendnek két eke földje volt, amelyet 1223-ban az esztergomi érseknek adott.¹¹ A magánszemélyek közül tudunk Folvin ispán birtokáról, aki ezt 1245-ben kapta IV. Bélától, mivel sikeresen megvédte Komárom várát a tatárok ellen.¹² Szécs nembeli Mikónak és a vele rokonságban lévő, Sixtus esztergomi kanonok apjának szintén itt terült el ősi jószág.¹³

Mikó az évek során egyre több birtokot vásárolt meg Sixtustól, aki papi pályára lépve nagy karriert futott be, és többször is képviselte a királyt külföldi uralkodók előtt. Elsőként 1258-ban Rómába, a pápai udvarba küldte őt IV. Béla.¹⁴

¹ Végrendeletének kiadása: Monumenta ecclesiae Strigoniensis. (Szerk. Knauz, Ferdinandus.) I–II. k. Strigonii, 1874–1882. (a továbbiakban: MES) II. k. 600. sz., Regesta diplomatica necnon epistolaria Slovaciae. (Szerk. Vincent Sedlak.) I. k. (1301–1314.) Bratislava, 1980. 182. (a továbbiakban: Reg.Slov.)

² Pauler Gyula: A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt. II. k. Bp., 1899. 582. 363. jegyzet. Komáromi Pál nemzetségét abból következtette ki, hogy Szécs nb. Mikónak Födemesen volt az ősi birtoka, amelyet Pauler a Nyitra megyei Zsitvafödémessel azonosított, ahol volt egy Pál nevű birtokos is, akit ő Komáromi Pállal azonosított. Szécs nb. Mikónak azonban nem a Nyitra megyei, hanem a Komárom megyei Födemesen volt birtoka.

³ Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. III. k. Bp., 1987. 397, 448. Az azonosítás alapja itt az 1306. évi oklevél, amelyben Pál frater-ének nevezi Mikót (Reg.Slov. I. 199).

⁴ Erdélyi László: A magyar lovagkor nemzetségei 1200–1408. Bp., 1932. 61. (Erdélyi a Nyitra megyei nemzetségek közé sorolja, mivel Födémest tévesen ő is a Nyitra megyei Zsitvafödémessel azonosítja.); Wertner Mór: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. II. k. Temesvár, 1892. 331.

⁵ Karácsony János: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. I–III. Bp., 1900–1901. [Reprint: Bp., 1995. – ez utóbbi lapszámaira hivatkozom.] 966.

⁶ Kristó Gyula: Néhány megjegyzés a magyar nemzetségekről. Századok, 109 (1975) 961–963.

⁷ Györffy Gy.: i. m. 416., 421–422., 457.

⁸ Bolla Ilona: A jogilag egységes jobbágyságról Magyarországon. Bp., 1998. 171.

⁹ MES II. k. 124. Hetény Árpád-kori történetéről több oklevél maradt fenn, ezeket többen össze is gyűjtötték. Vö. Györffy Gy.: i. m. 421–422., *Benkő Elek*: Hetény Árpád-kori története. In: „Quibus expedit universis.” Diákköri dolgozatok 1977–1979. (Szerk. Ladányi Erzsébet.) Bp., 1980. 5–22.

¹⁰ MES II. k. 195.

¹¹ MES I. k. 241.

¹² Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. I–II. k. (Szerk. Szentpétery Imre–Borsa Iván) Bp., 1923–1987. 810. sz. (a továbbiakban Reg.Ar.)

¹³ Sixtus életére: *Kis Péter*: „Sok éven át védett minket és koronánk jogait” Sixtus esztergomi olvasókanonok karrierje. *Fons*, 9 (2002) 7–28. A rokonságról 1285. évi oklevélből szerzünk tudomást, ahol Sixtus Mikót *carissimus cognatus et vicinus*-nak nevezi. Vö.: MES II. k. 195.

¹⁴ *Kis P.*: i. m. 18.

Mint a középkorban mindenki,¹⁵ útnak indulás előtt ő is rendelkezett ingó és ingatlan vagyonáról, annál is inkább, mivel ekkor apja már valószínűleg nem élt, és családjának ő volt az egyetlen férfi tagja.¹⁶ Az utazáshoz azonban pénzre is szüksége volt, így 1258 körül eladott örökölt hetényi földjéből négy ekét Mikónak, rokonának és szomszédjának.¹⁷ Maradék ingatlan vagyonáról úgy rendelkezett a király engedélyével, hogy az halála után legközelebbi rokonaira, azaz testvére, Johanna Szöllősi Arnold fia Lőrincről született fiaira szálljon.¹⁸ 1264-ben Sixtus hazatért Rómából és jutalma nem maradt el. IV. Béla és Mária királyné a Hetényben lévő összes királyi és királynéi földet neki adta. Ekkor került sor a földek elhatárolására is: a Zsitva folyó által kettéosztott település északi részén voltak Sixtus adományba kapott földjei, míg a déli részén örökölt földjei a Szűz Mária tiszteletére szentelt egyházzal és lakóházával együtt.¹⁹ Valószínűleg itt volt Mikó birtoka is, hiszen azt Sixtus örökölt birtokrészből vásárolta meg.

1270-ben Sixtus ismét követségbe indult: Nápolyba kíséerte V. István lányát, Máriát.²⁰ Az utazás előtt újra rendelkezett vagyonáról. Adományba kapott földje egy részét eladta hetven márkáért Mikónak,²¹ akinek tehát IV. (Kun) László trónra lépése idején több birtokrésze is volt Hetényben. Egyrészt a talán még apja által 1258-ban megvásárolt négy eke terület, amely Hetény déli részén terülhetett el, és amely mellett a saját örökölt földjei helyezkedhettek el, másrészt pedig a település északi részén is volt földbirtoka, amelyet 1270 körül hetven márkáért vásárolt Sixtustól.

Mikónak ezeket az örökölt és vásárolt birtokokat meg is kellett védenie, néha az uralkodói akarattal szemben is. 1277 nyarán IV. László elrendelte a megingott közbiztonság helyreállítását, a gonosztevők letartóztatását és elítélését. Erre a feladatra a morvamezei csatában már kitűnt Csák nembeli Mátét választotta az uralkodó. Máté 1278 őszén kezdte munkáját Sopronban, ahol kivégeztette Péter, városi polgárt.²² Ezután valószínűleg Komáromba ment, és hozzálátott a földek, köztük Hetény birtokjogának felülvizsgálatához.²³ Mikó bir-

tokait is megpróbálta elvenni, ő azonban igazolni tudta, hogy azokat Sixtus kanonoktól vásárolta meg, aki IV. Bélától és Mária királynétól kapta adományba.²⁴ Birtokjogainak megerősítése után Mikónak lehetősége nyílt hetényi földjei további gyarapítására. 1280-ban ugyanis Lodomér esztergomi érsek felajánlotta neki, hogy szöllősi és földemesi birtokrészeit elcserélheti az érsek hetényi birtokaival. Valószínűleg arról a két ekéről volt szó, amelyet még 1223-ban kapott Hogel esztergomi kanonok és az érsekség a Szent István királyról nevezett ispotályos rendtől.²⁵ A csere mindkét fél melegegésére szolgált, így 1280. október 5-én végre is hajtották az esztergomi káptalan előtt.²⁶

Mikó fia Mikó az 1280-as évek első felében nősült meg. Választottjának apja Lodomér, esztergomi érsek legbensőbb köréből került ki: Vázsony nembeli Buza fia Móric lányát vette el.²⁷ Móric az esztergomi érsek rokonságába tartozott és annak tisztartója volt.²⁸ A házasság után Mikó birtokait is megosztotta apósával: 1285. április 17-én hetényi birtokának felét ötven ezüst márkáért adta el Móricnak.²⁹ Két évvel később közösen vették meg macsalai Ompud négy eke hetényi földjét.³⁰ Ompud, Sixtus sógora volt, valószínűleg az özvegy Szöllősi Lőrincné második férje, mivel a birtokeladásnál, Szöllősi Lőrinc fiainak örökbefogadására vonatkozó okleveleket is átadta, amire azért lehetett szükség, mert az eladott föld egykor Szöllősi Lőrinc fiainak tulajdonában volt, akik azonban meghaltak, így birtokrészüket anyjuk második férjére, Ompudra szállt.³¹ A birtokvásárláshoz a megfelelő tőkét az adhatta, hogy időközben Mikó politikai karrierje is elkezdődött, mivel a királyné, Anjou Izabella udvarában méltóságot kapott veje, Vázsony nembeli Móric közbenjárására. 1287 nyarán ugyan-

Karácsonyi János: A hamis, hibáskeletű és keltezetlen oklevelek jegyzéke 1400-ig. [A Történelmi Tár 1908. évi számában megjelent „Pótlások...”-kal kiegészítve] (Szerk. Koszta László.) Szeged, 1988. 138–139.

²⁴ MES II. k. 195.

²⁵ MES I. k. 241.

²⁶ MES II. k. 124.

²⁷ MES II. k. 194.

²⁸ Vásony nb. Móric életére: *Karácsonyi J.*: i. m. 1044–1045.; *Kis Péter:* Az esztergomi érsekek uradalomszervezése a XIII. század második felében. In: „Magyaroknak eleiről” Ünnepi tanulmányok a hatvan esztendő Makk Ferenc tiszteletére. (Szerk. Piti Ferenc.) Szeged, 2000. 240–241. *Kis Péter Szécs* nb. Mikót nevezi Móric apósának, ez azonban valószínűleg csak elírás, az oklevélben egyértelműen az szerepel, hogy Móric volt Mikó apósa. (*Mauricio ... karissimo socero suo* – MES II. k. 194.)

²⁹ MES II. k. 194–196.

³⁰ MES II. k. 221.

³¹ MES II. k. 221. Hatvan évvel később Ompod leszármazottja, Ompod fia Apor fia Péter pert indított Hetény birtokért. Azt állította, hogy Ompod Sixtus kanonok anyai féltestvére (frater uterinus) volt, ezért birtokait neki kell örökölnie. Hetény ekkor egyébként Lőrinc fia Miklós fia Miklós tulajdonában volt, aki Bana-i Lőrinc leszármazottja. Bana-i Lőrinc fiai 1318. augusztus 3-án kapták meg I. Károly királytól Hetény birtokot, mivel Mikó nőrokonának Gyöngyös férjének rokonai voltak. Anjoukori okmánytár. I–VII. k. (Szerk. Nagy Imre–Nagy Gyula.) Bp., 1878–1920. (a továbbiakban: AO) I. k. 479–480. Apor fia Péter állítása azonban hamis, hiszen az 1287. évi oklevélből egyértelműen kiderül, hogy Ompod Sixtus sógora (gener) volt. Péter azért mondhatta ezt, hogy így tulajdonjogát igazolni tudja. Az örökölt birtokra való jogát el is ismerték, de Sixtus adományba kapott birtokait az esztergomi érseknek ítélték az 1272. évi végrendelet alapján (MES I. k. 607–609.). Lőrinc fia Miklós fia Miklóst eltiltották Heténytől, mivel egyetlen oklevelet sem tudott felmutatni birtokjoga igazolására. A per 1345. november 19-én zajlott Pál országbíró előtt: *Monumenta Ecclesiae Strigoniensis*. III. k. (Szerk. Dedek, Crescens Ludovicus.) Strigonii, 1924. 577–588.

¹⁵ *Csukovits Enikő:* Középkori magyar zarándokok. Bp., 2003. (História Könyvtár. Monográfiák 20.) 102–105.

¹⁶ MES I. k. 451. „neminem, prout asseruit, haberet de consanguinitate sua, qui sibi in bonis suis patrimonialibus secundum regni consuetudinem ex testamento vel ob intestato succedere debuisset”

¹⁷ MES II. k. 195. Az oklevélben nincs dátum, de valószínűleg 1264 előtt kelt, mert részletesen leírja, hogy milyen királyi földek vannak Hetényben. 1264-ben azonban IV. Béla az összes hetényi királyi földet Sixtusnak adományozta (MES I. k. 501.), így azután felesleges lett volna felsorolni azokat. Ha pedig 1264 előtt kelt, leginkább 1258 jöhet szóba, amikor az utazás miatt volt szüksége Sixtusnak készpénzre.

¹⁸ MES I. k. 451.

¹⁹ MES I. k. 501., 517., 534–536.

²⁰ *Kis P.*: i. m. 20–21.

²¹ MES II. k. 195.

²² *Pauler Gy.*: i. m. 349., Hazai okmánytár. V. k. (Szerk. Ipolyi Arnold–Nagy Imre–Véghely Dezső.) Győr, 1873. 63–64.: „cum dominus noster rex Ladislaus consideratis periculis et destruccionibus quam plurimis regni sui, volens debita pietate dissensiones et graves status sui Regni reformare et malefactores refrenare, nos de suo precepto ad condemnandos, puniendos et corrigendos malefactores per totum suum Regnum auctoritate sua Regia destinavit”

²³ 1278. december 9-én Csák Máté Komáromban keltez: Árpádkori új okmánytár. I–XII. k. (Szerk. Wenzel Gusztáv.) Pest, majd Bp., 1860–1874. (a továbbiakban: ÁÚO) IX. k. 267–268. Az oklevél pontos datálásához:

is a királyné, miután margitszigeti fogságából kiszabadult, Lodomér érsek oltalmát kereste.³² Az érsek nevében tisztartója, Vázsony nembeli Móric fogadta Izabellát, és költséget nem kímélve gondoskodott ellátásáról. Mindezt Izabella később a Zala megyei Alsóörs birtokkal hálálta meg.³³ Az Izabella körül lévő méltóságviselőket és személyzetet Lodomér a királyné egyetértésével saját emberei közül válogatta. Így kerülhetett az udvarába Vázsony nembeli Móric veje, Mikó, aki királynéi lovászmester lett.³⁴ A méltóság elnyerésének pontos dátumát nem ismerjük, egy 1290. évi oklevélből értesülünk róla. Mikó nem mozoghatott túl otthonosan a királyné környezetében. Amikor Benedek veszprémi püspök kérte a királynét, hogy egy Zala megyei földéről szóló oklevelet erősítsen meg, mert pecsétje megsérült, a királyné bárói megvizsgálták a pecsétet, és Mikónak – talán zavarában vagy ügyetlenségéből – sikerült azt még jobban szétörnie.³⁵ Mindezek ellenére a királyné honorálta szolgálatait, mert a Zala megyei Szentvidkála és Csicsónivegy földet adta neki. A veszprémi püspök azonban tiltakozott az adomány ellen, mivel az adományozott földek a veszprémi egyház tulajdonában voltak, így a királyné végül a szintén Zala megyei Lovast és a Veszprém megyei Vámost adta Mikónak.³⁶ Valószínűleg azonban, hogy a birtokba iktatás nem történt meg, mert a birtokok nem szerepelnek Mikó 1305-ben készített végrendeletében.

1290. július 10-én meghalt IV. László király. Izabella királynénak így le kellett mondania királynéi javadalmairól, és bár gyermeke nem volt, mégis úgy döntött, hogy a Magyar Királyságban marad. A pápa, tiszteletben tartva Izabella döntését, megbízta Lodomér esztergomi érseket, hogy vegye gondjaiba az özvegy királynét, gondoskodjon javairól és biztonságáról.³⁷ Lodomér természetesen teljesítette a pápa óhaját, és Izabella valószínűleg továbbra is Esztergomban maradt az érsek oltalmában. Személyzete is esztergomiak, illetve az érsek emberei közül került ki. 1294-ben például Godinus, esztergomi polgár járt Nápolyban Izabella megbízásából.³⁸ Feltételezhetjük, hogy Mikó is szolgálatában maradt, mert 1305-ben végrendeletét Esztergomban írta meg, ahol valószínűleg házat bérelt és egy szőlője is volt. Szintén végrendeletéből tudjuk, hogy Godinus esztergomi polgártól, aki azonos lehet a fentebb említett Godinussal, hat márka kölcsönt vett fel.³⁹ Mikó esztergomi érsekség iránti lojalitását mutatja, hogy egy 1292 körül kelt oklevélben több más nemessel együtt a pécsi káptalan előtt tanúskodott arról, hogy az esztergomi polgárok IV. Béla halála után az érsekség esztergomi javait, valamint a prépost és két kanonok házáat megtámadták.⁴⁰

talán előtt tanúskodott arról, hogy az esztergomi polgárok IV. Béla halála után az érsekség esztergomi javait, valamint a prépost és két kanonok házáat megtámadták.⁴⁰

Szécs nembeli Mikó Lodomér érsek 1298 elején bekövetkezett halála és Izabella királyné 1299 őszén történt távozása után is Esztergomban maradt.⁴¹ Izabella királynét azonban nem sokkal élte túl, 1305. december 16-án betegen, de ép elmével írta le utolsó akaratát.⁴² Betegségének természetéről nem tájékoztat az oklevél, lehetséges, hogy hadi sebesülésről van szó. Esztergom ugyanis a 14. század első éveiben, a két trónigénylő, Anjou Károly és a cseh Vencel csatározásainak színhelyévé vált. Mikó halála évében Kőszegi János és Henrik megtámadta és elfoglalta a várat, több foglyot ejtettek, akiket válogatott módon megkínóztak, az esztergomi egyház több mint százötven jobbágyát megölték, az érsekség több birtokát felgyújtották és kifosztották.⁴³ Mivel Mikó Lodomér érseket híven szolgálta, valószínű, hogy unokaöccsének, Tamásnak – aki 1305 eleje óta választott esztergomi érsek volt – is felajánlotta szolgálatait. Így a Kőszegiek elleni védekezésben is részt vehetett, halálos sebet is szerezhetett.

A hadi helyzet magyarázza azt is, hogy a végrendelet nem „szabályos” hiteleshelyi kiadványként készült el. Kiállítója ugyanis maga a végrendelező, Mikó fia Mikó, de mivel neki nem volt pecsétje, így a Szent István keresztes konvent pecsétjével látták el. A végrendeletnél az esztergomi káptalan három tagja is jelen volt, bár a káptalan ebben az időben nem működött. A vár elfoglalása és kifosztása miatt a kanonokok szétszóródtak, és más-más helyen kerestek védelmet. A prépost, Teofil Egerbe menekült, a káptalan 1305 februárja és 1306 májusa között nem adott ki oklevelet.⁴⁴ Márton szentgyörgyi prépost, Fulkmar kanonok és Péter prebendárius Mikónál tartózkodott a végrendelet kiadása időpontjában. 1305 második felében és 1306 folyamán az Esztergom területén működő másik hiteleshely, a Szent István királyról nevezett keresztesek konventje sem adott ki oklevelet.⁴⁵ Ennek képviselőjében Bálint volt jelen a végrendelet kiállításakor, ő erősítette azt meg a konvent pecsétjével.

³² *Pauler Gy.*: i. m. 393., 397.

³³ Hazai okmánytár. IV. k. (Szerk. Ipolyi Arnold–Nagy Imre–Véghely Dezső.) Győr, 1873. 73–74.

³⁴ *Zsoldos Attila*: Az Árpádok és asszonyaik. A királynéi intézmény az Árpádok korában. Bp., 2005. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok, 36.) 99.

³⁵ Az Árpád-házi hercegek, hercegnők és a királynék okleveleinek kritikai jegyzéke. (Szerk. Zsoldos Attila.) Bp., 2008. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok, 45.) 239. sz.

³⁶ Hazai oklevéltár 1234–1536. (Szerk. Nagy Imre–Deák Farkas–Nagy Gyula.) Bp., 1879. 122.

³⁷ *Vetera monumenta historica Hungariorum sacram illustrantia*. I. k. (Szerk. Theiner, Augustinus.) Romae, 1859. 368.

³⁸ Magyar diplomáciai emlékek az Anjou-korból. I. k. (Szerk. Wenzel Gusztáv.) Bp., 1874. 113. (a továbbiakban: Anj.dipl.) Az oklevélben Sodinus név szerepel, ezt javítja Godinusra *Pauler Gy.*: i. m. 443.

³⁹ MES II. k. 560–562.

⁴⁰ MES II. k. 474. Az oklevélen nem szerepel dátum, de hivatkozik Pál esztergomi prépost utasítására. Pál 1287 és 1293 közt volt esztergomi prépost és pécsi adminisztrátor (az oklevelet valószínűleg ezért a pécsi káptalan állította ki). Az 1292 körüli dátumot az indokolja, hogy az esztergomi polgárok ekkortájt foglalták le az érsekség esztergomi tizedeit, amelynek következtében hosszú per indult. Vö. *Pór Antal*: Háborúság Esztergom város és az esztergomi káptalan között a vám miatt. *Magyar Gazdaságtörténeti Szemle*, 11 (1904) 161–205.

⁴¹ Izabella Lodomér érsek halála után kezdte el szervezni Nápolyba való visszatérését. Testvére, II. Károly utasítására Petrus de Suria és Petrus Pilectus érkezett Magyarországra, hogy a királyné utazását előkészítse, és a királynét Spalatóba kísérje. (Anj.dipl. 138.) Izabella 1299 őszén hagyta el a Magyar Királyság területét. Nápolyba ment, és itt fejezte be boldogtalan életét 1304 novemberében. (Anj.dipl. 172.)

⁴² MES II. k. 560–562.

⁴³ MES II. k. 558. Tamás érsek mindezt 1305. július 31-én kiközösítette a Kőszegieket.

⁴⁴ Teofil és az esztergomi káptalan 1304. november 1-jén az egri káptalan előtt tesz bevallást. (MES II. k. 544–545.) Az 1305. február 17-i oklevél: Anjou-kori oklevéltár. I–IV. k. (Szerk. Kristó Gyula.) Bp.–Szeged, 1990–1996. (a továbbiakban: Anj.reg.) I. k. 710. sz., 1306. május 8.: Anj.reg. II. k. 32. sz.

⁴⁵ 1305. április 11.: Anj.reg. I. k. 721. sz., 1307. április 27.: Anj.reg. II. k. 147. sz.

Mikó utolsó akarata is azt bizonyítja, hogy nagyon szoros kapcsolatban állt az Esztergom területén lévő egyházakkal. Szinte mindegyikre hagyott valamit, bár a legnagyobb kedvezményezett az ágostonos remeték Szent Anna egyháza volt, amelyben Mikó már korábban megkezdte a Szűz Mária tiszteletére szentelt kápolna építését. Az esztergomi ágostonosok Szent Anna-templomának építését Sixtus kanonok is támogatta, 1272-ben kelt végrendeletében húsz márkát hagyott Hetény birtok jövedelméből annak befejezésére.⁴⁶ Mivel tudunk Mikó és Sixtus rokon kapcsolatáról, és láttuk, hogy Mikó földjei többségét Sixtustól vásárolta, nem elképzelhetetlen, hogy az ágostonosok iránti ragaszkodásában is Sixtus példáját követte.

Mikó Komárom megyei Hetény és Örs földjét az esztergomi érseknek adományozta azzal a feltétellel, hogy ezek árát a Szent Anna kolostor kapja meg, és ezt részben a már említett kápolna építésére, részben pedig Mikó lelki üdvéért tartandó misékre fordítsák. Hetény birtok árából továbbá az esztergomi káptalan, a Szent István ispotályos rend, a domonkosok, a ferencesek és az Esztergom-szigeti apácák is részesültek. Ezenkívül Mikó, korábban elhunyt felesége lelki üdvéért, a Szent Anna egyházra hagyta még az Esztergom területén lévő szőlőjét, és az Esztergom megyei Hort sziget felét. Ez utóbbit az ágostonos remeték birtokba is vették, mivel 1320-ban az ő tulajdonukban volt.⁴⁷ Családtagjai közül nővérére, Mohor comes feleségére az említett Hort negyedét hagyta. Másik nőrokonára, Gyöngyösre, aki talán anyai mostohatestvére vagy unokahúga lehetett,⁴⁸ Hort birtok maradék háromnegyed részét és a szintén Esztergom megyei Kistata birtokot hagyta. Ez a két birtok egyébként korábban Gyöngyös apjáié, Donk fia Jakabé volt.

Végrendeletében ingó vagyónáról is rendelkezett Mikó. Készpénz vagyona ugyan nem volt, sőt úgy tűnik, hogy életében folyamatos pénzzavarral küzdött. A hetényi egyház misekönyvét és egyéb felszerelési tárgyait is elzálogosította, és kölcsönt vett fel esztergomi polgároktól. Esztergomi szőlőjében termett borát részben nőrokonaira, részben a Szent Anna egyházra hagyta házában lévő többi használati eszközével együtt. Mivel házáról nem rendelkezett, valószínűleg bérelte azt.⁴⁹ Mikónak mindennapjai megkönnyítésére tizenhat szolgálta állt rendelkezésére. Ők talán Mikó közvetlen környezetében éltek és házában teljesítettek szolgálatot. Nagy részük szabadságot kapott gazdjuk halála után, de néhány Gyöngyös nevű rokonához került.⁵⁰

A végrendelet megírása után nem sokkal Mikó meghalt, mivel 1306-ban rokona, Komáromi Pál már néhaiként említi.⁵¹ Komáromi Pál származását már több genealógusunk és történetírónk megpróbálta tisztázni. Elsőként Ráth Károly fog-

lalkozott vele, és megállapította, hogy apja a Nagymartoni családba tartozó Simon volt.⁵² Elmélete azon alapult, hogy I. Károly uralkodása első felében Nagymartoni Pál volt Győr megye ispánja, akit Ráth azonosított az Árpád-kor végén működő Pál győri ispánnal. Mivel azonban biztosan tudjuk, hogy Komáromi Pál 1307-ben meghalt,⁵³ Ráth teóriája nem tartható. Jó néhány évtizeddel később Wertner Mór foglalkozott Pál személyével.⁵⁴ Ő a Koppány vagy másképp Katapán nemzetség tagjának tartotta. Ennek alátámasztására azonban semmilyen adatot nem tudott felmutatni, állítása csupán azon alapult, hogy Komárom megyében a Katapán nemzetségnek volt a legtöbb birtoka. A Szécs nemzetséghez elsőként Pauler Gyula sorolta a fentebb már idézett tévedés alapján,⁵⁵ majd az 1306. október 6-án kelt oklevél ismeretében Györffy György ugyanerre a következtetésre jutott.⁵⁶ Pál azonban valószínűleg csak lányágon kapcsolódott a nemzetséghez. Ez megmagyarázza, hogy miért nem szerepelt Mikó végrendeletében és miért nem említik a források soha Pál nemzetségét. A rokonságra utaló egyetlen adatunk, az 1306. október 6-án kelt oklevél, Pál Mikót frater-ének nevezi.⁵⁷ Minthogy azonban a frater szavunk nemcsak testvért jelent, hanem rokont is,⁵⁸ valószínűbb, hogy Pál inkább csak közeli rokona volt Mikónak. A kapocs kettőjük családjá között Mikó Gyöngyös nevű nőrokonra lehetett, aki Mikó halála után Pálnál talált menedéket és ő gondoskodott férjhez adásáról is. Gyöngyös apja Donk fia Jakab volt, akinek az Esztergom megyei Kistatán és Horton voltak birtokai.⁵⁹ További adatok hiányában nem állíthatjuk biztosan, de feltételezhető, hogy Donk azonos azzal a Pál fia Donkkal, aki 1266-ban Hetényben az esztergomi érsek tisztartója volt.⁶⁰

Pál a forrásokban először IV. László uralkodása végén egy Miklós nevű személlyel, talán testvérel fordul elő. Egy keltezetlen, 1286 körül kiállított oklevél szerint IV. László meghagyta Lodomér érseknek, hogy sújtsa egyházi fenytékkal Komáromi Pált és Miklóst, ha a bakonybéli apátságot illető komáromi vám- és vásárvám kétharmadát lefoglalták.⁶¹

Nincs adatunk arra, hogyan került Pál és Miklós Komáromba. A várat 1276-tól Hontpázmány nembeli Tamás irányította, aki valószínűleg a csatamezőn, az 1278 augusztusában lezajlott morvamezei csatában halt meg.⁶² Ahogy fentebb már

⁴⁶ MES I. k. 608.

⁴⁷ MES II. k. 779.

⁴⁸ A végrendeletből kiderül, hogy Gyöngyös apja Jakab volt. Az 1306. október 6-án kiadott oklevélből derül ki, hogy Donk fia Jakabról van szó: Reg.Slov. I. k. 199.

⁴⁹ Városi házak bérlése már a 13. század közepétől szokás volt. Vö.: *Lederer Emma: A középkori pénzügyletek története Magyarországon (1000–1458)*. Bp., 1932. 48–49.

⁵⁰ *Pór Antal–Schönherr Gyula: Az Anjou ház és örökösei (1301–1439)*. Bp., 1895. (A magyar nemzet története, 3. k.) 141.

⁵¹ Reg.Slov. I. k. 199.

⁵² *Ráth Károly: Győr megye főispánjai az Árpád-s vegyes házbeli királyaink alatt. Új Magyar Múzeum*, 3 (1853) 146–148.

⁵³ Reg.Slov. I. k. 227. Az 1307. augusztus 6-án kelt oklevélben már özvegye szerepel.

⁵⁴ *Wertner Mór: Újabb adalékok az Árpád-kori megyei tisztviselők ismertetéhez. Történelmi Tár (Új Folyam)* (1905) 52.

⁵⁵ Vö. 2. számú jegyzet; *Pauler Gy.:* i. m. 582.

⁵⁶ *Györffy Gy.:* i. m., 397., 448.

⁵⁷ Reg.Slov. I. k. 199.

⁵⁸ A frater szó értelmezésére: *Lexicon Latinitatis Medii Aevi Hungariae. A magyarországi középkori latinság szótára*. IV. k. (Főszerk. Harmatta János. Szerk. Boronkai Iván–Szovák Kornél) Bp., 1993. 142.

⁵⁹ Reg.Slov. I. k. 199.

⁶⁰ MES I. k. 535.

⁶¹ MES II. k. 214. A regeszta és a keltezésére vonatkozó bizonytalanság: *Reg.Arp.* 3600. sz.

⁶² Hontpázmány nb. Tamás személyéről nincs egységes álláspont a szakirodalomban. Valószínű azonban, hogy a nemzetség szentgyörgyi ágához tartozott, apja Ehellős volt. Komáromi ispánként elsőként 1277. április 15-én említik: *Fejér, Georgius: Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. Budae, 1829–1844. (a továbbiakban: CD) VI/2. k. 401. Utolsó említé-

volt róla szó, 1278 őszén IV. László Csák Máté nádort teljhatalommal ruházta fel, és megbízta a gonosztevők felkutatásával, valamint a közrend helyreállításával. A nádor 1278 végén Komáromban ítélték. ⁶³ Bár Kristó Gyula szerint Komárom ekkor a Csákok kezére került, ⁶⁴ ez valószínűleg nem történt meg. A Csákok ugyanis ekkor még nem törekedtek tartományúri jellegű hatalom kiépítésére, hatalmukat az uralkodótól elnyert méltóságok biztosították. ⁶⁵ Az 1283-ban kiadott oklevél is bizonyítja, hogy Komárom nem volt a Csákok birtokában. Ekkor ugyanis a király tárnokmestere, Aba nembeli Péter familiárisa irányította. ⁶⁶ Egy évvel később a király saját váraként említi. ⁶⁷ 1284 körül a Csák nemzetség felnőtt férfitagjai, Máté és Péter meghaltak, a későbbi nagy hatalmú tartományúr, Csák Máté pedig valószínűleg még gyermek volt, hiszen csak az 1290-es évek elején tűnik fel a politika porondján. ⁶⁸ 1284 után tehát a Csákok semmiképpen sem foglalhatták el Komáromot. Elfoglalhatták viszont a Kőszegiek, akik erős ellenfél nélkül maradván az 1280-as években erőszakos birtokszerzésbe kezdtek. A Sopron megyei Osl nemzetséget például ekkor kényszerítették familiájukba, és valószínűleg nem ők voltak az egyetlenek. ⁶⁹ A vár békés úton is a kezükbe kerülhetett. 1284 nyarán a Kőszegiek és szövetségeseik kerültek az összes fontos méltóságba, ⁷⁰ és országos tisztségeik gyakran összekapcsolódtak egy vagy több ispánságával. ⁷¹ Így lehetséges, hogy Sopron, Pozsony, Somogy, Vas, Fejér megyei ispánságuk mellé egy időre a komáromit is megszerezték. Ez lehet talán a magyarázata annak, hogy amikor 1285-ben IV. László a Komárom megyei Szakállas birtokot Lodomér esztergomi érseknek adományozta, külön megemlítette, hogy megvédi őt a komáromi ispán ellen. ⁷²

Ha valóban a Kőszegiek kezébe került Komárom vára, annak irányítását familiárisaikra bízták. Így kerülhetett a vár élére Pál és Miklós, akik híven képviselték uraikat, erre utal a bakonybéli apátsággal szembeni viselkedésük. Az 1280-as években a Kőszegiek kisebb „hadjáratot” indítottak az apátság

ellen: a kolostort felgyújtották, ⁷³ birtokai nagy részét elfoglalták. Birtokukba került a Győr megyei Várasyúl falu, ennek visszaadására az érsek fel is szólította Kőszegi Jánost. ⁷⁴ Valószínűleg ekkor került sor az apátság komáromi vám- és révjövedelmeinek lefoglalására is, amelyet Pál és Miklós hajtottak végre. Bár az uralkodó felszólította őket a jövedelmek visszaadására, Lodomér érseket is fel kellett kérnie közbenjárásra. ⁷⁵ Úgy tűnik azonban, hogy az érsek sem járt sikerrel, mert 1297-ben még a bencés apátság javainak bitorlói közt említik Pált. ⁷⁶

1296-tól egyre feszültebbé vált az uralkodó és Csák Máté viszonya. Máté ugyanis független úrként kezdett viselkedni, egyre több területet foglalt el erőszakosan a maga számára. Az uralkodó egy főúri szövetséget kívánt létrehozni ellene, amely a Máté tartományával szomszédos birtokosokból állt. ⁷⁷ Így III. András a Csák területek határán lévő, kulcsfontosságú komáromi vár irányítóival, Pállal és Miklóssal is tárgyalásokat kezdett, amelyek eredményesek voltak. Pál és Miklós – több más familiárishoz hasonlóan – kivált a Kőszegiek familiájából, és az uralkodóhoz csatlakozott. ⁷⁸ III. András ezért természetesen megjutalmazta őket, ispáni méltóságokat kaptak és az uralkodó legbensőbb körébe kerültek. 1297 januárjában már Pál fia Miklós volt a győri ispán, ⁷⁹ aki nagy valószínűség szerint azonos Komáromi Miklóssal. Miklós apja tehát Pál volt, és ha valóban testvérek voltak Pállal, az ő apját is ugyanígy hívták. Miklós 1297. június 27-én Imre váradi püspökkel, Domonkos tárnokmesterrel, Ernye fia István bánnal és Loránd vajdával együtt Becse birtok perében ítélték. ⁸⁰ A bíróság összetétele azért különösen érdekes, mert a Csák Máté ellen létrejövő főúri szövetség tagjai alkotják. A szövetség a következő évben, 1298-ban jött létre, tagja volt Rátót nembeli Domonkos tárnokmester, Aba nembeli Amádé nádor, Balassa Demeter pozsonyi és zólyomi ispán, valamint Pál komáromi, győri és mosoni ispán. ⁸¹ Valószínűleg azért nem Miklóssal kötött szerződést a király, mert ő időközben meghalt, 1297 után nem említi oklevél. A szövetség tagjai a királyhoz való tartozásukat pecsétjükkel is kifejezték, pecsétjükön a királyi címerből ismert sávozott pajzs szerepelt. ⁸² 1299-ben több he-

tése 1277. november 10. (MES II. k. 76.), és mivel tudjuk, hogy a komáromi várjobbágyok is részt vettek a morvamezei csatában (MES II. k. 177–178.), valószínű, hogy a komáromi ispán, Tamás vezette őket, aki ott meg is halt.

⁶³ Vö. 22. és 23. jegyzet

⁶⁴ *Kristó Gyula*: Csák Máté tartományúri hatalma. Bp., 1973. 24. Kristó az 1307. augusztus 14-én kiadott oklevélre alapozza megállapítását (Anj. reg. II. k. 224. sz.), amelyben Csák Máté Komáromot örökös birtokának tekinti. Csák Máténak valószínűleg tudomása volt arról, hogy Komárom privilégiumát 1278-ban nagybátyja, Csák Máté is megerősítette (CD VI/2. 402–403.). Bár ezt ő akkor még a király megbízásából tette, unokaöccse ez alapján örökös birtokának tekintette a várat és a hozzátartozó birtokokat, köztük Komárom települést.

⁶⁵ *Zsoldos Attila*: Sopron város és megye a 13. század utolsó harmadában. In: A város térben és időben. Sopron kapcsolatrendszerének változásai. (Szerk. Turbuly Éva.) Sopron, 2002. 23.

⁶⁶ ÁÚ IX. k. 370–71.

⁶⁷ MES II. k. 177. „iobagionatu castri nostri de Camarun”

⁶⁸ *Kristó Gy.*: Csák Máté i. m. 25.

⁶⁹ Az Osl nemzetséggel kapcsolatos erőszakos kényszerítésekre: *Kristó Gyula*: A Csákok és Kőszegiek harca Sopron megyében. *Soproni Szemle*, 20 (1966) 331–340.

⁷⁰ *Pauler Gy.*: i. m. 384.

⁷¹ *Kristó Gyula*: A Kőszegiek kiskirálysága. In: *Kristó Gyula*: Tanulmányok az Árpád-korról. Bp., 1983. 251–252.

⁷² Reg. Arp. 3376.

⁷³ *Sörös Pongrácz*: A bakonybéli apátság története. Bp., 1903. (A pannonhalmi Szent Benedek rend története. VIII. k.) 63. A kolostor leégéséről egy 1348. április 6-án kiállított oklevél tanúskodik (u. o. 325.). Az oklevél sajnos csak azt említi, hogy a tűzvész IV. László uralkodása idején történt, pontos évszámot nem ad meg.

⁷⁴ MES II. k. 426–427.

⁷⁵ MES II. k. 214.

⁷⁶ ÁÚ X. k. 273–274.

⁷⁷ *Szűcs Jenő*: Az utolsó Árpádok. Bp., 1993. (História Könyvtár. Monográfiák I.) 331–332.; 337–340.

⁷⁸ Az Osl-ok kiválása a Kőszegiek familiájából 1297-ben: *Kristó Gyula*: A Csákok és Kőszegiek harca Sopron megyében. *Soproni Szemle*, 20 (1966) 336.

⁷⁹ ÁÚ V. k. 168. *Györffy Gy.*: i. m. III. k. 438. szintén Komáromi Miklóssal azonosítja.

⁸⁰ Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai Levéltár 86918.

⁸¹ A szövetség céljára és tagjaira: *Szűcs J.*: i. m. 337–340.; Ákos nb. Ernye fia István személyére: *Kis Péter*: Ákos nembeli István. Egy magyar előkelő életútja a 13–14. század fordulóján. In: R. Várkonyi Ágnes emlékkönyve. (Szerk. Tumor Péter.) Bp., 1998. 57–78.

⁸² *Rác György*: Az Árpádok sávozott címere egyes főúri pecsétteken a XIII–XIV. században. *Levéltári Közlemények*, 63 (1992) 131–132.

lyen is együtt ítékeztek,⁸³ és Pál fontos szerepére utal, hogy amikor 1299 júliusában személyesen nem tudott megjelenni a pesti gyűlésen, a Sopron megyei Rőjtők birtokkal megadómanóyozott Nagymarton Simon és Pál kérte, hogy Pál pecsétjét is helyezzék rá az oklevélre, így jelezve annak egyetértését.⁸⁴ Ezt az is indokolta, hogy Pál ekkor már Sopron megye ispáni tisztét is viselte.⁸⁵

1301. január 14-én meghalt az utolsó Árpád-házi király, III. András. Halála napján az uralkodó mellett tartózkodott Komáromi Pál is, majd másnap több más báróval és egyházi személlyel együtt az özvegy királyné társaságában az óbudai királyi palotáról intézkedett.⁸⁶

A III. András halála után jelentkező trónkövetelők közül Pál – úgy tűnik – a cseh Vencel pártjára állt. Valószínűleg ez az oka, hogy 1304 körül Csák nembeli István, akiről biztosan tudjuk, hogy kezdettől fogva Anjou Károlyt támogatta,⁸⁷ fogásba ejtette, ahonnan csak Pápa nembeli Pál fia Márk kezeségével tudott kiszabadulni.⁸⁸ Hazatérése után Pál megalapította Komáromban a Szűz Mária tiszteletére szentelt egyházat, amelynek gondozását a domonkos rendre bízta. A kolostor el-látására a halpiac vámjának egy részét adta.⁸⁹

1305-ben Vencel lemondott a magyar trónról és a koronát a bajor Ottónak adta át. Komáromi Pál csatlakozott Ottóhoz és támogatásáért cserébe birtokokat kért.⁹⁰ Elhunyt rokona, Mikó birtokait szemelte ki, noha azokról – ahogy fentebb volt róla szó – Mikó halála előtt végrendelkezett. Erről azonban Pál vagy nem tudott, vagy nem tekintette azt érvényesnek. Az adományba kért birtokok között szerepelt a Komárom megyei Hetény és Örs, valamint az Esztergom megyei Kistata és Hort. Nem sokkal az adományozó oklevél kiállítását követően Pál – talán közelgő halálát érezve – átadta az összes birtokot Banai Lőrinc fia Miklósnak, aki Gyöngyös nevű rokonát vette feleségül.⁹¹

A fent említett birtokokon kívül nem tudunk róla, hogy Pálnak lett volna más ingatlan vagyona. De ha tekintetbe vesszük, hogy III. András utolsó éveiben milyen befolyásos szerepet játszott a királyi udvarban, és néha egyszerre négy megye ispánját viselte, feltételeznünk kell, hogy birtokadományok-

ban is részesült. Biztosan volt Komáromban is háza, hiszen okleveleink mindannyiszor komáromi előnévvel illetik. Ezekről azonban forrásaink hallgatnak.

Pált utoljára 1306. október 6-án említik, amikor saját pecsétjével megerősített oklevelet adott ki Komáromban.⁹² Bár a pecsét nem maradt fenn, valószínűleg megegyezett azzal, amelyet III. András idején használt, és amelynek pecsétképe az Árpád-ház sávozott pajzsát ábrázolta.⁹³ 1307. augusztus 6-án már özvegye íratta át a fenti oklevelet a győri káptalan előtt.⁹⁴ Pál tehát 1306 második felében vagy 1307 elején halt meg. Gyermekeiről nem tudunk, de 1318. augusztus 3-án I. Károly úgy rendelkezett Hetény, Örs, Kistata és Hort birtokokról, hogy azokat Banai Lőrinc fiainak adja, mivel Pál fia István, aki korábban a királytól adományt nyert a birtokokra, az uralkodó ellenségeihez csatlakozott.⁹⁵ 1308-ban a kékesi találkozón Csák Máté főemberei közt szerepel Pál fia István, akiről semmi közelebbit nem tudunk.⁹⁶ Előfordulhat, hogy ő Komáromi Pál fia volt, így tartott igényt apja halála után a fentírt birtokokra. Mivel azonban kitarított Csák Máté mellett, I. Károly később megfosztotta birtokaitól. Ez talán arra is magyarázatot ad, hogy Máté miért nem foglalta el már korábban Komárom várát, miért várt Pál haláláig. Bár Komárom rendkívül jól védhető volt, de a trencsényi tartományúr sokszoros túlerejével szemben nem sokáig állt volna ellen. Ha viszont Pál fia István Máté szűkebb köréhez tartozott, elérhette, hogy apja haláláig Komáromot ne támadják meg. Ahogy azonban Pál meghalt, Máté azonnal igényt tartott a várra. 1307. augusztus 14-én már Komáromban keltezte a komáromiak megerősített kiváltságait.⁹⁷

A Szécs nemzetség ismert tagja, valamint rokona, azaz Mikó és Pál nem tudta biztosítani a család fennmaradását. Ez nyilván nem az ő hibájuk volt, lehetőségeikhez mérten szép karriert futottak be és viszonylag nagy vagyont szereztek. Az utolsó Árpád-házi király, III. András halála után azonban már nem jutottak nagy szerephez. Mikó fiúörökös híján nem tudta a nemzetséget fenntartani, Pál pedig nem ismerve fel I. Károly tehetségét, nem jó oldalra állt. Így – noha csak néhány évtizeddel korábban kezdődött – 1307-ben, Pál halálával a nemzetség története véget ért.

⁸³ Urkundenbuch des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete der Komitate Wieselburg, Ödenburg und Eisenburg. I–V. k. (Szerk. Hans Wagner–Irmtraut Lindeck-Pozza et alii.) Graz–Köln–Wien, 1955–1999. (a továbbiakban: Burgenland) II. k. 327–328., HO VII. k. 281–282.

⁸⁴ Burgenland II. k. 327–328.

⁸⁵ HO VII. k. 281.

⁸⁶ Anj.reg. I. k. 7. sz. Mivel Pál ekkor a királyné környezetében tartózkodott, Szűcs Jenő azt a következtetést vonta le, hogy Ágnes királyné köréhez tartozott. (Szűcs J.: i. m. 339.) A királyné mellett azonban ugyanakkor ott volt Rátót nb. Domonkos tárnokmester, Honpázmány nb. Tamás nyitrai és barsi ispán is, akik szintén nem tartoztak a királyné köréhez. A palota felügyeletét Soproni Istvánra bízták, akinek életére: *Házi Jenő*: A városi kancellária kialakulása Sopronban. *Soproni Szemle*, 10 (1956) 205–206.

⁸⁷ Csák István részt vett például I. Károly mellett 1302-ben Buda ostromában is: Anj.reg. I. k. 508. sz.

⁸⁸ Anj.reg. I. k. 587. sz.

⁸⁹ *Sörös P.*: i. m. 355. A következő évben I. Károly vizsgálatot rendelt el a halpiac kolostornak adott váma ügyében. (AO I. k. 399–400.) Az oklevél azonban valószínűleg hamisítvány, mivel Visegrádon kelt, és I. Károly 1323 előtt nem adott ki ott oklevelet. Vö. *Karácsonyi János*: A hamis i. m. 86–87.; *Iván László*: A visegrádi vár története a kezdetektől 1685-ig. Visegrád, 2004. 128.

⁹⁰ Reg.Slov. I. k. 199.

⁹¹ Reg.Slov. I. k. 199.

⁹² Reg.Slov. I. k. 199.

⁹³ A pecsétet korábban nem Pálnak tulajdonították, legutóbb Rác György érvelt amellett, hogy Pál pecsétjéről van szó. vö. *Rác Gy.*: i. m. 132.

⁹⁴ Reg.Slov. I. k. 227.

⁹⁵ AO I. k. 479–480.

⁹⁶ Anj.reg. II. k. 482. sz. (1308. november 10.)

⁹⁷ Anj.reg. II. k. 224. sz.